Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 59
Warszawa 2024
Article No. 3227

Citation:
Pałucka-Czerniak, I. (2024). Nawiązania do Biblii w modlitwie powszechnej: Rekonesans badawczy. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 59*, Article 3227. https://doi.org/10.11649/sfps.3227

DOI: 10.11649/sfps.3227

Iwona Pałucka-Czerniak
(Uniwersytet Zielonogórski)

Nawiązania do Biblii w modlitwie powszechnej. Rekonesans badawczy

Modlitwa powszechna jako element liturgii mszy św. została przywrócona w drugiej połowie XX wieku, a pierwszy wzorcowy zbiór tych liturgicznych modlitw powstał w 1966 roku w Watykanie, w języku łacińskim i francuskim (Grenik, 1967, s. 156; Kulbacki, 2010, s. 141). Jako że stała się ona częścią większej struktury liturgicznej, zostały opracowane i upowszechnione wyznaczniki gatunkowe tekstu: strukturalne (kompozycyjne), treściowe oraz wytyczne dotyczące jej aspektu poznawczego. Działanie normotwórcze sprowadzało się do wyłożenia zasadności wprowadzenia nowego stałego elementu do liturgii mszalnej, określenia makrostruktury (modlitwy powszechnej jako ostatniego elementu liturgii słowa) i mikrostruktury (kompozycji: modlitwy rozpoczynającej, typów i tematyki poszczególnych wezwań, modlitwy kończącej) oraz wskazania tematów modlitw (Matuszewski, 2008, s. 249). Aspekt językowostylistyczny natomiast nie został objęty refleksją normotwórczą. Z tego powodu ciekawe poznawczo jest zaobserwowanie, jak przez ponad 50 lat kształtuje się w tradycji polskiej język modlitwy powszechnej.

Celem prezentowanych rozważań nad leksyką i frazeologią modlitwy powszechnej jest zaobserwowanie przekształceń w używaniu określonych wyrazów i połączeń wyrazowych na przestrzeni ponad 50 lat tworzenia i wykorzystywania nowego

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2024.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

typu modlitwy w liturgii mszy św. w obrządku katolickim. Pierwsze, co przyciąga uwagę, to nasycenie modlitwy leksyką nazywającą *sacrum*, często o proweniencji biblijnej, i tekstowymi nawiązaniami do Biblii. Prezentowana analiza skupia się na trzech podstawowych sposobach ujawniania się treści biblijnych w modlitwie powszechnej. Po pierwsze, jako że pełni ona rolę podsumowania liturgii słowa, często wplata się w tekst modlitwy nawiązania do czytań i Ewangelii z danego dnia. Po drugie, wykorzystywana jest frazeologia o proweniencji biblijnej, ale bywa, że w postaci przekształconej, a więc adaptowanej do nowych potrzeb. Po trzecie, pojawia się leksyka religijna, która jest typowa dla dyskursu religijnego, często mająca swoje źródło w tłumaczeniach Biblii. Zjawiskom tym została poświęcona poniższa analiza w nadziei, że uda się określić podstawowe tendencje w używaniu języka w badanym gatunku. Z racji obszerności zagadnienia analizie została poddana wybrana leksyka – zjawisko jest omawiane na przykładzie użycia wyrazów i połączeń wyrazowych *ewangelia*, *słowo Boże* i *dobra nowina*.

1. Materiał źródłowy

Materiał źródłowy pochodzi z kilku zbiorów modlitw wiernych (powszechnych) opracowanych przez Franciszka Małaczyńskiego (Małaczyński, 1970), Ireneusza Żołnierczyka (Żołnierczyk, 1983), Leszka Marii Puta (Put, 1987), Tarsycjusza Sinki (Sinka, 2003) oraz wydanych przez Hlondianum na rok 2023 (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022). Metoda badawcza polega na obserwacji wybranej tematyki modlitw i leksyki oraz analizie jej obecności w Biblii Jakuba Wujka (http://biblia-online.pl; *Biblia Jakuba Wujka*, b.d.) i Biblii Tysiąclecia (https://biblia.deon.pl; *Biblia Tysiąclecia*, b.d.). Prezentowane obserwacje stanowią próbę opisu przekształceń strategii wykorzystywania w modlitwie powszechnej wybranej leksyki i frazeologii biblijnej na osi czasu: od lat siedemdziesiątych XX wieku do 2023 roku, a zatem na przestrzeni ponad 50 lat.

2. Stan badań

Specyfikę modlitwy powszechnej przybliżali już uczeni zajmujący się teologią i liturgią (Krasiński, 1970, s. 96; Mońka, 1975, ss. 354–361; Pączkowski, 2000, ss. 319–357; Sławiński, 2009, ss. 148–150; Szafrański, 1964, ss. 230–237) oraz językoznawcy (Mikołajczak, 2003, ss. 86–94, 2005, ss. 120–128; Pałucka-Czerniak, 2018, ss. 383–399). Z perspektywy pragmatycznej patrząc, warto

przypomnieć, że blok intencji illokucyjnych realizowanych w ramach tego gatunku, składającego się z serii aktów mowy, jest rozbudowany. Wierni – uczestnicy tej modlitwy – pełnią zamiennie role odbiorcy i nadawcy, rzadko jednak nadawcy prymarnego. Dlatego oprócz tego, że wyrażają, zwykle poprzez aklamację, prośby do Boga, stają się odbiorcami komunikatu ukierunkowanego na nich samych. W ten sposób realizuje on funkcję zarówno informacyjną, jak i perswazyjną (nazywaną niekiedy formacyjną, a zatem dydaktyczną – Pączkowski, 2000, ss. 356–357).

Oczywiste wydaje się, że w języku tekstów liturgicznych znajdują się leksykalne, semantyczne i stylistyczne nawiązania do Biblii jako podstawowego źródła wiedzy i wiary. Teksty modlitw powszechnych wykorzystywane są w czasie liturgii, a więc w kontekście religijnym, w dyskursie religijnym. Biblia stanowi dla wszystkich ksiąg liturgicznych podstawowy punkt odniesienia, prymarne źródło leksyki i frazeologii. Trudno więc jednoznacznie wskazać, czy wykorzystanie danego leksemu, frazeologizmu, cytatu o proweniencji biblijnej można już uznać za biblizm (używany także w innych dyskursach, rejestrach języka, niosący ze sobą znaczenie częściowo oderwane od pierwotnego). Język badanych modlitw należy bowiem do tej samej odmiany religijnej, tego samego dyskursu (Bieńkowska & Umińska-Tytoń, 2017, s. 28; Chlebda, 2005, ss. 209–210; Długosz-Kurczabowa, 1994, s. 27; Koziara, 2009, ss. 92–32).

Gdyby umiejscowić obserwowane zjawiska językowe w ramach periodyzacji dziejów polszczyzny biblijnej autorstwa Stanisława Koziary, w badanym materiale znalazłyby się formy językowe właściwe dla okresu kontynuacji i przemian stylowych cech polszczyzny biblijnej (Koziara, 2020, ss. 10–20). Pierwszy ogląd materiału pozwala bowiem stwierdzić, że podstawą zapożyczanych struktur leksykalnych i frazeologicznych była nie Biblia Jakuba Wujka, a Biblia Tysiąclecia.

3. Cele nawiązywania do Biblii w modlitwie powszechnej

Nawiązywanie do treści Biblii w modlitwie powszechnej może pełnić wiele funkcji. Podstawową jest utrzymanie spójności treściowej (teologicznej, dogmatycznej) w całości liturgii mszy św. Istotne jest także zapewnienie płynnego przejścia z liturgii słowa do liturgii eucharystycznej przy jednoczesnej zmianie gatunku komunikatu i ról uczestników komunikacji. Właśnie w celu utrzymania spójności tematycznej pomiędzy liturgią słowa a liturgią eucharystyczną w tekstach badanego gatunku pojawiają się bezpośrednie nawiązania do treści czytań i Ewangelii z danego dnia.

Nawiązania do Biblii w modlitwie powszechnej mogą też pełnić funkcję estetyczną, pozwalają bowiem na bardziej poetyckie i podniosłe wyrażanie treści, utrzymanie hieratycznego stylu odzwierciedlającego retoryczny styl wysoki. Wraz z nimi przejmowane są elementy języka i kultury semickiej, helleńskiej i łacińskiej. Modlitwa ta realizuje również funkcję dydaktyczną, która może polegać na utrwalaniu treści związanych z lekturą Pisma Świętego, łączeniu ich z tematyką życia codziennego, wskazywaniu aktualności treści, modelowaniu poglądów i postaw wiernych.

Używanie leksyki i frazeologii pochodzącej z Biblii nie jest jednak właściwe w równym stopniu wszystkim elementom modlitwy powszechnej. Zwykle większe nasycenie nawiązaniami do Biblii odnaleźć można we wstępach i zakończeniach modlitwy. Poszczególne zbiory modlitw różnią się jednak od siebie w tym względzie. Wyznaczenie przez Watykan tylko ogólnych reguł tworzenia tekstu pozwala twórcom modlitwy na swobodniejsze operowanie językiem, stylem i treścią przekazu. Odniesienia do treści biblijnych są bardzo charakterystyczne dla modlitw powszechnych przeznaczonych dla niesprofilowanego wiernego – odbiorcy ogólnego, niespecyficznego. Jednak gdy grupa odbiorców jest sprofilowana, np. pod względem wieku, czyli np. modlitwa jest dla dzieci, wówczas autorzy w znacznie mniejszym stopniu nasycają tekst przywołaniami pojęć i nazw pochodzących z Biblii. Dzieje się tak również wtedy, gdy podstawowym założeniem zbioru jest komunikat krótki i oszczędny, przeznaczony dla liturgii nieświątecznej.

4. Przywoływanie w modlitwie treści religijnych poprzez nazwy własne i pojęcia

Słownictwo religijne, nazywające podstawowe zjawiska, postawy i czynności powiązane z wiarą i konkretnym wyznaniem, jest w słowniku tej modlitwy silnie obecne, co wyraża się m.in. obecnością często powtarzanych nazw własnych i pospolitych. Wśród nazw własnych, występujących też w Biblii, dominują leksemy *Chrystus* (w słowoformach *Jezus Chrystus*, *Pan Jezus*), *Bóg* (*Pan Bóg*, *Bóg*), *Maryja*, *Duch Święty*. Wśród najczęstszych leksemów pospolitych znajdują się: *modlić się*, *modlitwa*, *święty*, *kościół*, *kapłan*, *prosić*, *prośba*, *wysłuchać*, *łaska*, *biskup*, *ewangelia* jako ‘dobra nowina, przekaz od Boga, słowa Chrystusa’, *duch*, *dusza*, *grzech*, *zbawienie*. Ich wykorzystanie przywołuje, uobecnia podstawowe dogmaty wiary. Można je uznać za uniwersalne, pojęciowe nawiązania do Biblii.

5. Nawiązania do liturgii słowa

Niekiedy jednak obecność pojęciowych nawiązań do Biblii w tekście modlitwy powszechnej jest bezpośrednio uwarunkowana kontekstem słownym wcześniejszych komunikatów, pochodzących z zaplanowanych na ten dzień czytań i Ewangelii. Bywa, że nawiązania do czytań z dnia stają się osnową całości modlitwy powszechnej: wstępu, zakończenia, każdego z wezwań lub ich części. Przykłady tego typu nawiązań do liturgii słowa zawierają cytaty:

> Panie Jezu, który **nakarmiłeś tysiączne rzesze na pustkowiu**, spójrz na dzisiejszy świat **głodnych chleba doczesnego i Chleba Niebieskiego** i zechciej zaradzić ich potrzebom. Który żyjesz i królujesz na wieki wieków (Żołnierczyk, 1983, s. 11).
> **Widząc Chrystusa litującego się nad ludźmi nie mającymi pasterza**, idźmy z ufnością do Niego i prośmy o łaski, szczególnie te najkonieczniejsze dla nas dla Kościoła świętego i dla wszystkich ludzi (Żołnierczyk, 1983, s. 14).

Poza bezpośrednimi nawiązaniami do czytań z dnia niekiedy spotkać można uwagi metatekstowe. Najczęściej zdarzają się one we wprowadzeniu, co ilustrują przytoczenia:

> Droga do Królestwa Bożego prowadzi, **jak nas uczą dzisiejsze czytania**, przez wierne wypełnianie woli Bożej, prośmy z ufnością Pana, by wejrzał na najpilniejsze potrzeby Kościoła (Żołnierczyk, 1983, s. 12).
> **Pamiętając o słowach psalmu, że „Bóg jest łaskawy dla swoich czcicieli"**, skierujmy do Ojca w niebie nasze pokorne prośby (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022).
> **Usłyszane słowo Boże** jest światłem dla naszego życia, zwiastuje przymierze między Bogiem a ludźmi, dlatego z nadzieją prośmy Boga (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022).

6. Zmiana stopnia nasycenia modlitwy powszechnej nawiązaniami do Biblii

Nawiązania do Biblii poprzez stosowanie nazw własnych i pojęć religijnych stanowią najsilniejsze narzędzie podtrzymania spójności komunikatu i modelowania jednorodności przekazu. Obecne są zarówno w tekstach dawnych, jak i współczesnych. Zaobserwować można jednak zmianę stopnia nasycenia modlitw

powszechnych nawiązaniami do czytań, leksyką i frazeologią biblijną. Pierwszy przykład dość wysokiego nimi nasycenia w modlitwie z lat osiemdziesiątych XX wieku, z 27 grudnia (święto św. Jana, apostoła, ewangelisty) zawiera poniższy cytat:

> Zgromadzeni w **imię Chrystusa**, który nakazał **głosić dobrą nowinę wszelkiemu stworzeniu**, przez wstawiennictwo świętego Jana, Apostoła i Ewangelisty, **z ufnością** polecajmy Bogu potrzeby Kościoła i świata.
>
> 1. Módlmy się za Kościół święty, aby przemieniał ludzkie serca mocą Chrystusowej miłości.
> 2. Módlmy się za Papieża N. i wszystkich biskupów, aby ofiarnie głosili światu **słowa prawdy** powierzonej im przez Chrystusa.
> 3. Módlmy się za ludy, które nie znają prawdy o zbawieniu, aby Bóg posłał do nich **zwiastunów dobrej nowiny**.
> 4. Módlmy się za grzeszników zniechęconych i pogrążonych w zwątpieniu, aby **zaufali miłosierdziu** Boga i weszli na **drogę powrotu** do Ojca.
> 5. Módlmy się za nasze święte zgromadzenie, abyśmy naśladując cichość i pokorę Chrystusa, budowali pokój w naszym otoczeniu.
>
> Boże, Ty wzywasz nas do światła wiary i czynisz nas swoim ludem, przemień nasze serca, wysłuchaj prośby i spraw, abyśmy zawsze byli Tobie wierni. Przez Chrystusa, Pana naszego. Amen (Put, 1987, t. 2, s. 149).

W modlitwie tej znajdują się połączenia leksykalne mające swoje źródło w Biblii; są to m.in. słowa: *w imię Chrystusa* (np. „w imię Jezusa Chrystusa" Dz 2,37), *głosić dobrą nowinę wszelkiemu stworzeniu* („głosić dobrą nowinę ubogim" Iz 61,1; „głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu" MK 16,15), *z ufnością* („Przybliżmy się więc z ufnością do tronu łaski" Hbr 4,16), *słowa prawdy* („opowiedzieć słowa prawdy" Jdt 10,16; „napisać słowa prawdy" Koh 12,10, „Nie odbieraj moim ustom słowa prawdy" Ps 119,25), *zwiastun dobrej nowiny* („zwiastunko dobrej nowiny" Iz 40,9), *zaufać miłosierdziu* („zaufałem Twemu miłosierdziu" Ps 13,6), *droga powrotu* („Tym zaś, którzy się nawracają, daje drogę powrotu" Syr 17,19).

Paralelna modlitwa powszechna na dzień 27 grudnia 2023 roku, święto św. Jana, apostoła i ewangelisty, zamieszczona w Hlondianum, prezentuje się inaczej. Wokół wspólnego tematu św. Jana zogniskowane są wszystkie elementy liturgii, które nie znajdują się w mszale lub które można modyfikować: antyfona na wejście, wprowadzenie, kolekta i modlitwa nad darami, modlitwa powszechna, antyfona na komunię i modlitwa po komunii oraz słowo przed rozesłaniem. Spójność budowana jest w oparciu o główny temat święta. Sama modlitwa powszechna wygląda następująco:

Bogu, który żyje pośród nas i wzywa do wiary swoich wiernych, przedstawmy nasze wspólne prośby i błagania:

1. Módlmy się za biskupów, prezbiterów i diakonów, aby stylem swego pasterzowania potwierdzali dążenie do jedności całego Kościoła. Ciebie prosimy…
2. Módlmy się za wątpiących w bóstwo Jezusa Chrystusa, aby postawa świadków Ewangelii pociągnęła ich do otwarcia się na Tego, który **jest drogą, prawdą i życiem**.
3. Módlmy się za wspólnoty i ludzi, którym patronuje Święty Jan Apostoł i Ewangelista, aby pociągnięci przykładem Patrona **sławili Boga w miłości i prawdzie**.
4. Módlmy się za rodziny naszej parafii, aby umacniane kapłańskim błogosławieństwem trwały we wspólnocie ludzi wiary.
5. Módlmy się za zmarłych, aby w niebie mogli **czerpać ze zdrojów zbawienia**.

Módlmy się za nas uczestniczących w tej liturgii, abyśmy spotykając w Eucharystii żywego Boga, potrafili o Nim świadczyć wobec świata.
Boże, wobec Twojej potęgi **zgina się każde kolano istot niebieskich i ziemskich**, usłysz pokorne wołanie i napełnij radością nasze serca. Przez Chrystusa, Pana naszego (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022, s. 66).

W obu przykładach nie występują bezpośrednie nawiązania do czytań z dnia. Odniesień do Biblii w drugim przykładzie można doszukiwać się w zaczerpnięciu z niej następujących sformułowań: *być drogą, prawdą i życiem* („Odpowiedział mu Jezus: «Ja jestem drogą i prawdą, i życiem» J 14,6) *sławić Boga* („aby sławili […] Boga Izraelowego" 1 Krn 16,4), *czerpać ze zdrojów zbawienia* („Wy zaś z weselem wodę czerpać będziecie ze zdrojów zbawienia" Iż 12,3), *zgina się każde kolano istot niebieskich i ziemskich* („aby na imię Jezusa zgięło się każde kolano istot niebieskich i ziemskich i podziemnych" Flp 2,10), a także *Bóg żywy* („urąga wojsku Boga żywego" 1Sm 17,26) oraz być może *miłość i prawda* („[niech] będą z nami w prawdzie i miłości" 2J 1,3). Dominuje obrazowanie ogólne nawiązujące leksykalnie do słów obecnych też w Biblii. Pojawiają się jednak sformułowania sygnalizujące zupełnie inny styl i język: *wzywać do wiary swoich wiernych*, *styl pasterzowania*, *dążenie do jedności*, *wspólnota ludzi wiary*, *postawa świadków Ewangelii*.

Przytoczone dwa przykłady pochodzące z tego samego momentu w okresie liturgicznym, a z oddalonych w czasie źródeł, ukazują jeden ze sposobów budowania spójności tematycznej w obrębie mszy św. – modelowanie modlitwy powszechnej wokół tematu dnia (święta). W obu wykorzystuje się leksemy, wyrażenia, zwroty i frazy pochodzące z Biblii. Dominuje tworzenie nawiązań

nie tyle do bezpośredniego kontekstu słownego czytań czy Ewangelii z danego dnia, ile do treści religijnych wynikających z nauczania Kościoła. W modlitwie z 2023 roku jest tych nawiązań nieco mniej, choć wydają się bardziej oczywiste, łatwiej identyfikowalne. Hipoteza badawcza może zakładać zatem, że następuje tendencja do ograniczania nawiązań leksykalnych i frazeologicznych do Biblii przy jednoczesnym wyborze bardziej znanych, łatwiej identyfikowanych połączeń wyrazowych.

7. Leksyka i frazeologia biblijna w modlitwie powszechnej na przykładzie użycia leksemu *ewangelia* i jego synonimów

W modlitwie powszechnej pojawia się leksyka religijna mająca swe źródło w Biblii. Jednym z takich wyrazów o wysokiej frekwencji w modlitwach powszechnych jest leksem *ewangelia*. Do często powtarzanych połączeń wyrazowych w Biblii Tysiąclecia należą zwrot *głosić ewangelię* (Dz 8,40; 1Kor 1,17, Ga 1,9, Mt 11,1, Mt 26,13, Rz 10,15, Rz 15,20) i łączone z nim wyrazy oraz wyrażenia *ewangelia Chrystusa* (2 Kor 2,12), *ewangelia królestwa* (Mt 9,35), *ewangelia Boża* (MK 1,14, 1 Tes 2,2), *dobra nowina* (Iz 61,1), *Dobra Nowina o królestwie Bożym* (Łk 4,43), o *Jezusie* (Dz 5,42) *słowo* (Dz 4,29, Dz 16,6), *słowo Boże* (Dz 13,46, Flp 1,14), ale i *przewrotne nauki* (Dz 20,30), *świadectwo Boże* (1 Kor 2,1) czy *światło* (Dz 26,23).

W modlitwach powszechnych zwrot *głosić ewangelię* i jego synonimy zwykle pojawiają się w wezwaniu za Kościół katolicki, choć im bardziej współczesne zbiory tekstów, tym częstsze jest przywoływanie leksemu *ewangelia* także w innych wezwaniach i kontekstach słownych. Ukazuje to zamieszczona poniżej analiza szczegółowa ukazująca to zjawisko w pięciu podstawowych zbiorach modlitw powszechnych.

7.1. Leksem *ewangelia* i jego synonimy w zbiorze z 1970 roku

W pierwszym zbiorze modlitw powszechnych F. Małaczyńskiego (Małaczyński, 1970) leksem *ewangelia* występuje 30 razy, leksem *słowo* – 27 razy, *nowina* – 5 razy, *głosić* zaś 19 razy. Dominuje kolokacja *głosić ewangelię*, co ilustrują cytaty: *na całym świecie głosić Ewangelię Chrystusa* (s. 164), *głosił Ewangelię naszym przodkom* (s. 95), *na całym świecie głosił Ewangelię wszelkiemu stworzeniu* (s. 42), *głosił Ewangelię wszystkim ludom* (s. 70), *głosić Ewan-*

gelię wszystkim narodom (ss. 95, 167). Pojawia się także fraza: *aby Ewangelia Chrystusa była głoszona na całym świecie* (s. 189). Synonimem leksemu *głosić* w omawianym zbiorze jest leksem *przekazywać*, np. w połączeniu wyrazowym *przekazywać* […] *Ewangelię Chrystusa* (ss. 139, 186).

Wyraz *ewangelia* pojawia się także sporadycznie w dodatkowych kolokacjach: *z Ewangelii czerpać pokój i siłę*, *życie według Ewangelii*, *żyć zgodnie z Ewangelią* (Małaczyński, 1970, s. 167), *światło Ewangelii* (ss. 163, 201), *ziarno Ewangelii*, *wierni świadkowie Ewangelii* (ss. 149, 187), *wierność Ewangelii* (ss. 109, 164, 167), a nawet *postępy Ewangelii* (s. 168) oraz *szeregi sług Ewangelii* (s. 139).

Synonimem leksemu *ewangelia* jest tu wyrażenie *dobra nowina*, w zaczerpniętym z Biblii połączeniu leksykalnym *zwiastuni Dobrej Nowiny* (Małaczyński, 1970, s. 95)[1]. Dobra nowina ma *dotrzeć do wszystkich ludzi* (s. 81), wierni modlą się, by ktoś *przyniósł Dobrą Nowinę ubogim* (s. 7), by mogli *we własnym języku usłyszeć Dobrą Nowinę* (s. 45), by ktoś *wytrwale siał ziarno Dobrej Nowiny* (s. 63). W podobnych kontekstach używane jest połączenie wyrazowe *słowo Boże*: *głosić słowo Boże* (ss. 38, 126), *głosiciel słowa Bożego* (s. 137), *słuchać słowa Bożego* i *strzec go w sercach* (s. 123), *przyjmować* [je] *otwartym sercem* (s. 187), *otwierać dusze na słowo Boże* (s. 41), *karmić* [kogoś] *słowem Bożym* (s. 51). Wierni modlą się także o to, aby *serca zasiane słowem Bożym przyniosły plon stokrotny* (ss. 48, 171), *słowo Boże rozbrzmiewało na całym świecie i wszędzie zostało przyjęte* (s. 70), *strzegli słowa Bożego, które dzisiaj padło w* […] *serca* (s. 63), aby *nie zagłuszyły w nich słowa Bożego* (s. 63). Patron dnia bywa *oświecony przez słowo Boże* (s. 57). Wiele z wyekscerpowanych połączeń wyrazowych ma swoje źródło w tekście Starego i Nowego Testamentu lub do niego się odnosi. Zdarzają się jednak przekształcenia nawiązujące tylko częściowo do tekstu źródłowego, np. sformułowanie (*słowo Boże*) *padło w nasze serca* odnosi się do przypowieści o siewcy, ale biblijną rolą, ziemią jest tu serce człowieka.

7.2. Leksem *ewangelia* i jego synonimy w zbiorze z 1983 roku

W publikacji I. Żołnierczyka (Żołnierczyk, 1983) znaleźć można połączenia leksykalne, które wskazują na:

[1] W tym zbiorze dość konsekwentnie oba synonimiczne określenia są zapisywane wielką literą.

1. Bezpośrednie wykorzystanie sformułowania z Biblii, co wyraża się słowami *głosić Ewangelię* (ss. 39, 173, 175, 588), *głosić Ewangelię Chrystusową* (s. 352), *Ewangelię Chrystusa* (s. 655), *Ewangelię miłości* (s. 374).
2. Wprowadzenie wyrażającej te treści kolokacji o charakterze metonimii: *głosić Chrystusa* (ss. 145, 576, 649), *głosić Chrystusa, Króla pokoju sprawiedliwości i miłosierdzia* (s. 469); metonimia ta pojawia się także w Biblii („głosił im Chrystusa" Dz 8,4).
3. Rozbudowanie konstrukcji leksykalnych: *głosić Ewangelię i nauczać drogi zbawienia* (s. 436), *głosić naukę krzyża i twarde wymagania Ewangelii* (s. 359).
4. Tworzenie tautologii: *głosząc Ewangelię głosi radosną nowinę* (s. 233), *głosić Chrystusa i Jego Ewangelię* (ss. 163, 169).

W badanym materiale można znaleźć też połączenia wyrazowe: *słowo Ewangelii* (Żołnierczyk, 1983, ss. 154, 482), *Jego słowa* (s. 56), *słowa Bożej nauki* (ss. 192, 309), *głosić* […] *prawdziwą naukę o Bogu* (s. 220), które w pewnym stopniu są synonimem wyrażenia *słowo Boże*. To ostatnie zaś można spotkać wiele razy, w różnych kolokacjach. Pojawia się określenie *głosić* [coś] *słowem Bożym* (ss. 46, 424, 518), *głoszenie słowa Bożego* (ss. 28, 64, 366, 380, 623), ale i *słuchać słowa Bożego* (ss. 14, 159, 178, 189, 197, 549), *wsłuchiwać się w słowo Boże* (s. 362), *słuchanie* i *rozważanie słowa Bożego* (ss. 82, 242), *przyjmowanie* (s. 288). Głoszenie oznacza przekazywanie (*przekazywanie słowa Bożego*, s. 192, *przekazywać Słowo Chrystusa*, ss. 324, 390), szafowanie (*hojnie szafując słowem Bożym*, s. 362) oraz obdzielanie (*obdzielać słowem Bożym*, s. 439), karmienie (*karmieni tak obficie Słowem Bożym*, s. 290) i sianie (*siać słowo Boże*, ss. 311, 295, *siać ziarno słowa Bożego*, ss. 96, 316).

Metafora z przypowieści o siewcy wydaje się inspirować w tym zbiorze wielokrotnie, oprócz wspomnianych wyżej połączeń pojawia się rozbudowane obrazowanie: *słuchających Słowa Bożego, by rola ich serc była urodzajna i przynosiła plon stokrotny* (Żołnierczyk, 1983, s. 192), *jak najgorliwiej siali Słowo Boże na niwie serc ludzkich* (s. 295), *gorliwie głosząc Słowo Boże cieszyli się stokrotnym plonem* (s. 369), *byli dobrą rolą dla Słowa Bożego i przynieśli Panu stokrotny plon* (s. 385). Z tym obrazowaniem łączy się także metafora owocu, plonu wyrażająca się m.in. w sformułowaniach: *aby Słowo Boże przynosiło w nas owoc dobrego życia* (s. 342), *aby słowo Boże nie było bezowocne* (s. 68), *owocne korzystanie ze słowa nauki Bożej* (s. 309).

Wyrażenie *słowo Boże* w analizowanym materiale łączy się z rzeczownikami *nauka* (Żołnierczyk, 1983, s. 288), *łaska* (ss. 18, 387), *dar* (ss. 22, 463),

ziarno (s. 316), *głód* (ss. 52, 213), *uczta* (s. 439), *stół* (s. 444) oraz *chleb* (s. 314) i *posługa* (s. 686). Wierni mają być w tym słowie *zasłuchani* (s. 196), nim *umocnieni* (ss. 403, 653), *zachęceni* (s. 388) i *pouczeni* (s. 210). Mówi się o poznaniu (*poznali Jezusa w słowie Bożym*, s. 130), marnowaniu (*aby nie marnowało się Słowo i Krew Jezusa*, s. 256), korzystaniu (*abyśmy z niedzielnego słowa Bożego korzystali przez cały tydzień pracy*, s. 295), posłuszeństwie (s. 349), i wierności (*Słowo Boże jest zawsze wierne*, s. 395). Jezus Chrystus nazywany jest *Odwiecznym Słowem Ojca Niebieskiego* (s. 649). Synonimiczne wykorzystanie wyrażenia *dobra nowina* jest sporadyczne.

W zbiorze tym dominuje zatem odtwórcze wyzyskanie leksemu *ewangelia* i twórcze wykorzystanie wyrażenia *słowo Boże*. Leksem *ewangelia* łączy się w bardziej skonwencjonalizowane konstrukcje, a wyrażenie *dobra nowina* pojawia się okazjonalnie.

7.3. Leksem *ewangelia* i jego synonimy w zbiorze z 1987 roku

L. M. Put w 1987 roku wykorzystał w zbiorze modlitw wcześniej przywołany zwrot *głosić ewangelię* (Put, 1987, t. 1, s. 147) i wyrażenie *głoszenie ewangelii* (t. 1, s. 300), doprecyzowane niekiedy następująco: *głosić ewangelię Chrystusa* (t. 1, s. 100), *Jezusa* (t. 1, s. 117), *miłości* (t. 1, s. 126), *radosną nowinę ewangelii* (t. 2, s. 235). Podobnie jak we wcześniejszym zbiorze, używa metonimii w słowach: *głosić* (*głoszenie*) *Chrystusa* (t. 1, s. 227), *Chrystusa jako Boga i Zbawiciela*, *Chrystusa jako Pana i Zbawiciela* (t. 1, ss. 179, 232), *Chrystusa Ukrzyżowanego* (t. 1, s. 62). Tu również synonimami kolokacji *głosić ewangelię* stają się połączenia słowne: *głosić słowo Boże* (t. 2, s. 101), *naukę Bożą* (t. 2, s. 114), *nauki Chrystusa* (t. 1, s. 251). Ulegają one dalszemu przeformułowaniu i skonkretyzowaniu. Pojawia się pierwszy raz wyrażenie *głosiciel Ewangelii* (t. 1, s. 207) – warto przypomnieć, że w pierwszym zbiorze z 1970 roku było wyrażenie *głosiciel słowa Bożego*. Synonimami czynności głoszenia są: *nieść światu ewangelię* (t. 1, s. 233), *prowadzić wiernych do umiłowania ewangelii Chrystusa* (t. 1, s. 234), *siać ziarno ewangelii* (t. 1, s. 241). Jak widać, preferowane są utarte metafory – toposy życia jako drogi (*prowadzić*), głoszenia słowa jako siania ziarna oraz pracy, posługi jako daru (*nieść*). Oprócz zwrotów i wyrażeń nazywających działania polegające na rozpowszechnianiu przekazu ewangelicznego używane są takie, które nazywają efekty tego działania: *usłyszeć orędzie Ewangelii* (t. 1, s. 157), *przyjąć* (t. 1, s. 270), *poznać* i *być świadkiem* (t. 1, ss. 62, s. 235), *żyć według ewangelii* (t. 1, s. 242). Leksem *ewangelia* tworzy wyrażenia

z rzeczownikami i przymiotnikami *orędzie* (t. 1, s. 317), *radosna nowina* (t. 1, s. 61), *nowe przymierze* (t. 1, s. 252), *duch* (t. 1, ss. 255, 267), *światło* (t. 1, ss. 257, 272), *prawda* (t. 1, s. 55), *zasady* (t. 1, s. 259), *posługa* (t. 1, s. 239), *nieprzyjaciel* (t. 1, s. 284), *słowo* (t. 1, s. 38), *miłosierdzie* (*ewangelia miłosierdzia*, t. 1, s. 54). Wielokrotnie pojawia się motyw postawy wobec ewangelii, a zwłaszcza wiary w jej przekaz i wierności, np. w słowach *wierni Chrystusowi, Jego Krzyżowi i ewangelii* (t. 1, s. 283), *wiara w ewangelię* (t. 1, s. 315), *wierni Twojej ewangelii* (t. 1, s. 315), *postawy wobec ewangelii* (t. 1, s. 61). Wykorzystywana jest metafora ewangelia to podstawa, fundament: *na ewangelii Chrystusa budować przyszłość* (t. 1, s. 274), *na ewangelii Chrystusa budować życie* (t. 1, s. 309).

Pojawiają się też nawiązania do przypowieści o siewcy, o owocującym drzewie figowym w powiązaniu z wyrazem *ewangelia* czy wyrażeniem *słowo Boże*. Obok (wspomnianego już wyżej) zwrotu *siać ziarno ewangelii* (Put, 1987, t. 1, s. 108) i *wydać owoc* (t. 2, s. 226) w materiale znajdują się połączenia wyrazowe: *owocujące ziarno słowa Bożego* (t. 2, s. 76), *zasiać słowa ewangelii* (t. 2, s. 253). Wykorzystywane jest także nowe określenie osób głoszących przekaz: *siewcy Bożego słowa* (t. 1, s. 126, t. 2, s. 252). Niektóre sformułowania powiązane z metaforą siania wydają się nietrafione, można bowiem spotkać użycie leksemów *użyźniać* oraz *posiew* w kontekstach: *aby ich posiew słowa ewangelii użyźniał Pan swoją łaską* (t. 1, s. 242), *aby Pan użyźniał jego posiew prawdy, pokoju i miłości* (t. 1, s. 230). Wystąpiło nawet sformułowanie *rozsiewać światło wiary* (t. 2, s. 250) łączące dwie metafory: siewu i światła.

Wyrażenie *słowo Boże* występuje w kontekście czasowników i rzeczowników odczasownikowych *głosić* (Put, 1987, t. 2, s. 253), *wyjaśniać* (t. 1, ss. 100, 114), *przepowiadać* (t. 2, s. 248), *zgłębianie* (t. 1, s. 103), *umocnić* (t. 1, s. 140), *słuchać* (t. 1, s. 104), *rozważać* (t. 1, s. 112), *przyjąć* (t. 1, s. 130), *zagłuszyć* (t. 1, s. 126), *karmić* (t. 1, s. 184), *pouczyć* (t. 1, s. 300), *ubogacić* (t. 1, s. 49), *zawierzyć* (t. 2, s. 54). Słowo Boże nazywane jest też synonimicznie *słowem życia* (t. 1, s. 130). Wśród licznych połączeń z rzeczownikami pojawią się wyrazy *stół* (t. 1, s. 125), *ziarno* (t. 1, s. 126), *głód* (t. 1, s. 88), [przemieniająca] *moc* (t. 1, s. 180), *prawda* (t. 1, s. 197), *światło* (t. 1, s. 241), *pomoc* (t. 2, s. 114), *wierność* (t. 2, s. 84). Chrystus jest określany jako *Słowo Wcielone* (t. 1, s. 44).

Jak widać, liczba połączeń leksykalnych leksemu *ewangelia* w tym zbiorze ulega znacznemu powiększeniu. Zwiększa się także liczba kolokacji wyrażenia *słowo Boże*. Wyrażenie *dobra nowina* niemal wychodzi z użycia, pozostaje jedynie jego ślad w wyrażeniu *radosna nowina ewangelii*. Uwidacznia się silniejsze odwoływanie się do przypowieści, poszerzanie zakresu połączeń wyrazowych

oraz tworzenie zupełnie nowych, zwykle na bazie słownictwa występującego także w Biblii, ale w innych kolokacjach (np. *siewca*, *ubogacić*, *głód*, *światło*).

7.4. Leksem *ewangelia* i jego synonimy w zbiorze z 2003 roku

W zbiorze autorstwa T. Sinki z 2003 roku (Sinka, 2003) zauważyć można silne skostnienie analizowanych form i ich powtarzalność. Dominują konstrukcje leksykalne: *głosić Ewangelię słowem i życiem* (t. 1, s. 141), *głosić Ewangelię Chrystusa* (t. 1, s. 244), *głosić słowo Boże* (t. 1, s. 280), pojawia się również nowa forma *prowadzić* (*łaskawie*) *drogą Ewangelii* (t. 2, s. 144), powtarzana często w zakończeniu modlitwy. Poza tym spotkać można kolokacje *nieść Ewangelię wszystkim, którzy jej nie znają* (t. 2, s. 220), aby *Ewangelia docierała do całego świata* (t. 2, s. 192). Pojawiają się także połączenia wyrazowe: *oświecać światłem Ewangelii* (t. 2, s. 235), *mieć łaskę poznania Ewangelii* (t. 2, s. 308), *być świadkami Ewangelii* (t. 2, s. 314). W porównaniu do wcześniej opisanych zbiorów wykorzystanie leksemu *ewangelia* i jego synonimów, obserwowane pod względem ilości wystąpień, w zbiorze z 2003 roku jest niewielkie i bardzo schematyczne.

7.5. Leksem *ewangelia* i jego synonimy w zbiorze z 2023 roku

W zbiorze wydanym przez Hlondianum najczęściej powtarza się wyrażenie *głosiciel Ewangelii* (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022, s. 8) i *głoszenie Ewangelii* (s. 130), nieco rzadziej używany jest zwrot *głosić Ewangelię* (s. 152). Kilkakrotnie powtarza się kolokacja *orędzie Ewangelii* (s. D46), jej *światło* (s. OK26), *blask* (s. D48), a także *życie według Ewangelii* (s. D74), jej zasad (s. OK100) lub po prostu *Ewangelią* (s. 92). Wyjątkowo, sporadycznie zastosowano kolokacje: *radosna nowina Ewangelii* (s. 150), *Ewangelia Chrystusa* (s. 86), *Ewangelia Chrystusowa* (s. 92), *zbawienia* (s. 234), *miłości* (s. 776), *błogosławieństw* (s. 136), *postawa świadków Ewangelii* (s. D36), *spotkanie autentycznych świadków Ewangelii* (s. 96), *ziarno Ewangelii* (s. 514) i jej *fundament* (s. OK82), *przesłanie* (s. 746), *droga* (s. D86), *prawda* (s. 788), *piękno* (s. D4) oraz *mądrość*, a także *duchowe owoce Ewangelii* (s. D66) i *pomoc do życia Ewangelią na co dzień* (s. 92).

W zwrotach pojawiają się połączenia wyrazowe: *głosić naukę płynącą* z *Ewangelii* (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022, s. 780), *poznać zbawcze orędzie Ewangelii* (s. 14), *nieść Ewangelię* (*na krańce świata* (s. 214), *do każdego człowieka dobrej woli*, *braciom* (s. 316)), *docierać z Ewangelią do* (*najdalszych zakątków świata*) (s. 710), *trwać* (*mocno*, *odważnie*) *przy Ewangelii* (s. 248), *iść drogą Ewangelii* (s. D86), *zgłębiać Ewangelię* (s. 340), *wcielać ją w codzienne życie* (s. 376), *być jej wiernym* (s. D106), *odnaleźć*

[coś] *w Ewangelii* (s. 266), *mieć źródło w Ewangelii Jezusa Chrystusa* (s. 326), *skutecznie siać ziarno Ewangelii* (s. 514), *ukazywać jej moc* (s. 612), *zachować wierność nauce Ewangelii* (s. 794), *pozostawać wiernym Ewangelii* (s. D30), *rozwiązywać* [problemy, trudne sytuacje] *w duchu Ewangelii* (s. D72), *oprzeć życie na Ewangelii* (s. D94), *dać świadectwo budowania życia rodzinnego na Ewangelii* (s. OK24), *pouczać słowem prawdy zawartym w Ewangelii* (s. OK22). Pojawia się także rozbudowana fraza *zachwycić przesłaniem miłości, którą głoszą Ewangelie* (s. 758).

W zbiorze modlitw w wydaniu Hlondianum połączenia wyrazowe z badanym leksemem *ewangelia* cechuje bardzo duże zróżnicowanie. Używa się w nim leksemu *ewangelia* ponad 150 razy. Najbardziej metaforyczne jego zastosowanie można znaleźć w wezwaniu: *Panie Jezu, daj młodym ludziom prawe i mocne serca, aby biły wiernie i niezachwianie rytmem Ewangelii na świadectwo wiary w Ciebie dla całego świata* (*Modlitwa powszechna 2023*, 2022, s. 784). Bardzo często używane jest także wyrażenie *słowo Boże* / *Boże słowo*, wśród nowych połączeń wyrazowych w stosunku do wcześniejszych zbiorów pojawiają się: *przepowiadający słowo Boże* (s. 40), *uświęceni słowem Bożym* (s. 59), *zgłębiający* i *rozważający słowo Boże* (s. 106), *prześladowani dla słowa Bożego* (s. 234), *czytając i komentując słowo Boże* (s. 98). Imiesłowowe przydawki i imiesłowowe równoważniki zdania we wcześniejszych zbiorach nie były tak chętnie wykorzystywane. Poza nimi nowe są także m.in. połączenia wyrazowe: *zasłuchać się w Boże słowo* (s. 122), *robić coś w oparciu o słowo Boże* (s. 150), *dotrzeć ze słowem Bożym do* […] (s. 172), *nie pozostawać obojętnym na słowo Boże* (s. 214), a także *słowa Pisma* (s. 292), *słowo życia* (s. 322). Obok nich występują dawniej używane, ale nieco zmodyfikowane metafory, np. *oświeceni światłem słowa Bożego* (s. 294), *wytrwale zasiewali ziarno słowa* (s. 132).

Podsumowując, wypada podkreślić szczególne miejsce modlitwy powszechnej w liturgii słowa, jej funkcję spójnościową, perswazyjną i estetyczną. Obecność różnego rodzaju nawiązań do Biblii w tej modlitwie jest spodziewana, jednak nasycenie nimi poszczególnych zbiorów jest różne. Na przykładzie użycia leksemu *ewangelia* i jej synonimów zostały przedstawione standardowe i sporadyczne kolokacje, w których występują w pięciu obszernych zbiorach tekstów wzorcowych/użytkowych. Zauważyć można wyraźne przejęcie i funkcjonalne sprofilowanie zwrotu *głosić ewangelię*, ponieważ jest on najczęściej wykorzystywany w pierwszym i niekiedy drugim wezwaniu – za kościół, papieża, biskupów i prezbiterów. Z biegiem lat leksem *ewangelia* był wykorzystywany w dodatkowych połączeniach, nieobecnych w Biblii. Doszło do kontaminacji nawiązań biblijnych, np. w połączeniu *ziarno ewangelii*. Jego bliższe i dalsze wyrazy bliskoznaczne: *słowo Boże*, *dobra nowina* były wykorzystywane w podobnych połączeniach wyrazowych.

Wychodzi z użycia wyrażenie *dobra nowina*, wyparte poprzez wyrażenie *słowo Boże*. W najnowszym zbiorze pojawiła się tendencja do używania imiesłowów.

Próba określenia specyfiki nawiązań do Biblii – treściowych, pojęciowych, leksykalnych i frazeologicznych prowadzi do następujących wniosków:

1. Źródłem podstawowym, z którego czerpali autorzy modlitw powszechnych, była Biblia Tysiąclecia.
2. Nawiązania do Biblii miewały różny charakter, były to nawiązania pojęciowe, leksykalne, frazeologiczne, nawiązania do czytań i ewangelii z danego dnia.
3. Przywoływanie treści biblijnych i wykorzystywanie leksyki i frazeologii biblijnej pełniło w modlitwie powszechnej różne funkcje, w tym perswazyjną i estetyczną.
4. Z biegiem czasu na pierwszy plan wysunęło się także zadanie zapewniania spójności tematycznej (treściowej) w obrębie liturgii.
5. W obrębie modlitw na ten sam dzień można było zauważyć zmniejszenie nasycenia tekstu modlitwy leksemami i frazeologizmami pochodzącymi z Biblii oraz wprowadzenie leksyki o odmiennej łączliwości i wartości stylistycznej.
6. Leksyka religijna, mająca swoje źródło w tekście biblijnym, była różnie wykorzystywana. Na podstawie analizy użycia leksemu *ewangelia* i jego synonimów można stwierdzić, że z czasem wzrósł zasób połączeń wyrazowych leksemu *ewangelia* i jego synonimu *słowo Boże*. Wyrażenie *dobra nowina* natomiast stopniowo zanika.

Prezentowany rekonesans badawczy dowodzi, że badanie nawiązań do Biblii w modlitwie powszechnej jest ciekawe poznawczo zarówno ze względu na pragmatykę tekstu, jak i zjawiska leksykalne. Te ostatnie można postrzegać z jednej strony jako proces wzbogacania zasobu leksykalnego modlitwy, z drugiej zaś odchodzenia od dosłownego brzmienia tekstu biblijnego.

Bibliografia

Materiał źródłowy

Małaczyński, F. (Red.). (1970). *Modlitwa powszechna*. Wydawnictwo Kurii Diecezjalnej, Księgarnia św. Jacka.

Modlitwa powszechna 2023. (2022). Hlondianum.

Put, L. M. (Oprac.). (1987). *Modlitwa wiernych* (T. 1–2). Księgarnia św. Jacka.

Sinka, T. (Oprac.). (2003). *Modlitwy powszechne: Wprowadzenie do Mszy Św. i modlitwa powszechna* (T. 1–2). Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy.

Żołnierczyk, I. (Oprac.). (1983). *Módlmy się wspólnie: Propozycje modlitwy powszechnej*. Akademia Teologii Katolickiej.

Literatura przedmiotu

Biblia Jakuba Wujka. (b.d.). Pobrano 1 lipca 2023, z http://biblia-online.pl/

Biblia Tysiąclecia. (b.d.). Pobrano 1 lipca 2023, z https://biblia.deon.pl

Bieńkowska, D., & Umińska-Tytoń, E. (2017). Rozważania wokół leksemu biblizm. *Acta Universitatis Lodziensis: Folia Linguistica*, *51*(2), 27–29. https://doi.org/10.18778/0208-6077.51.2.03

Chlebda, W. (2005). *Szkice o skrzydlatych słowach: Interpretacje lingwistyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Długosz-Kurczabowa, K. (1994). Biblizmy w języku staropolskim. *Napis*, *1*, 27–48. https://doi.org/10.18318/napis.1994.1.3

Grenik, F. (1967). De oratione communi seu fidelium. *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, *1967*(2), 156. Pobrano 7 lipca 2023, z http://ika.oaza.pl/1967-2.pdf

Koziara, S. (2009). *Frazeologia biblijna w języku polskim* (2. wyd.). Leksem.

Koziara, S. (2020). Próba periodyzacji dziejów polszczyzny biblijnej. *Język Polski*, *100*(4), 10–20. https://doi.org/10.31286/JP.100.4.1

Krasiński, J. (1970). Społeczny charakter mszy św. według „Institutio generalis missalis romani". *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, *23*(2–3), 92–104. https://doi.org/10.21906/rbl.3245

Kulbacki, P. (2010). Modlitwa powszechna jako modlitwa wiernych. *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne*, *2010*(1(57)), 141–157.

Matuszewski, M. (2008). Ks. Krzysztof Konecki, *Wprowadzenie do Mszy świętej i Modlitwa powszechna*, t. I: *Dni powszednie*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 2008, ss. 346 [Recenzja książki]. *Teologia i Człowiek*, *2008*(12), 249–251. https://doi.org/10.12775/TiCz.2008.033

Mikołajczak, S. (2003). Modlitwa powszechna – kształt językowy i charakterystyka gatunkowa. W S. Mikołajczak & T. Węcławski (Red.), *Język religijny dawniej i dziś: Materiały z konferencji, Gniezno, 15–17 kwietnia 2002* (ss. 86–94). Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne".

Mikołajczak, S. (2005). Składniowy kształt modlitwy wiernych. W S. Mikołajczak & T. Węcławski (Red.), *Język religijny dawniej i dziś: Materiały z konferencji, Gniezno, 3–5 czerwca 2004* (ss. 120–128). Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne".

Mońka, Z. (1975). Miejsce „oratio fidelium" we Mszy św. i jej znaczenie. *Częstochowskie Studia Teologiczne*, *3*, 354–361.

Pałucka-Czerniak, I. (2018). Modlitwa powszechna w Kościele Ewangelicko-Augsburskim na materiale wybranych ksiąg liturgicznych – ujęcie genologiczne. W B. Drabik & W. Przyczyna (Red.), *Język w liturgii* (ss. 383–399). Wydawnictwo BIBLOS.

Pączkowski, K. (2000). Modlitwa wiernych – narzędziem formacji wspólnoty kościoła. *Studia Elbląskie*, *2*, 319–357.

Sławiński, H. (2009). Sytuacje komunikacyjne w liturgii i ich językowy wyraz. *Polonia Sacra*, *2009*(69), 145–158.

Szafrański, A. L. (1964). Modlitwa wiernych (oratio fidelium). *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, *17*(4), 230–237. https://doi.org/10.21906/rbl.2979

References to the Bible in the Universal Prayer: A Research Reconnaissance

Summary

The article presents the results of preliminary research devoted to the transformation of the lexicon of the universal prayer, also known as the prayer of the faithful. The focus is on the use of specific phrasemes from the Bible which appear in five collections of such prayers. Referring to the content of the Bible in the universal prayer serves many functions. It allows maintaining content coherence in the entire liturgy of the Mass, ensures a smooth transition from the Liturgy of the Word to the Liturgy of the Eucharist, and diversifies the style – it serves an aesthetic function. In the texts of the examined genre, there are direct references to the content of the readings and the Gospel for a given day. It is also possible to observe general lexical and conceptual references to the Bible, which are most strongly present in the introduction and conclusion of the prayer. The analysis of selected phrasemes from the Bible shows continuity and change in the lexical resource. The saturation of individual collections with these elements varies, which allows tracking the transformations of style and changes in phraseological connectivity.

Nawiązania do Biblii w modlitwie powszechnej. Rekonesans badawczy

Streszczenie

Artykuł przedstawia rekonesans badawczy poświęcony przekształceniom leksyki modlitwy powszechnej. Uwaga koncentruje się na wykorzystywaniu określonych frazemów pochodzących z Biblii używanych w pięciu zbiorach modlitw powszechnych. Nawiązywanie do treści Biblii w modlitwie powszechnej

pełni wiele funkcji. Pozwala utrzymać spójność treściową w całości liturgii mszy św., zapewnia płynne przejście z liturgii słowa do liturgii Eucharystii, urozmaica styl – pełni funkcję estetyczną. W tekstach badanego gatunku pojawiają się bezpośrednie nawiązania do treści czytań i Ewangelii z danego dnia. Poza tym zaobserwować można ogólne leksykalne i pojęciowe nawiązania do Biblii, które najsilniej uobecniają się we wstępie i zakończeniu modlitwy. Badanie wybranych frazemów pochodzących z Biblii ukazuje ciągłość i zmianę w zasobie leksykalnym. Nasycenie nimi poszczególnych zbiorów jest różne, co pozwala śledzić przekształcenia stylu i zmiany łączliwości frazeologicznej.

Keywords: lexis; phrasematics; universal prayer; genre; biblical words and expressions; pragmatics

Słowa kluczowe: leksyka; frazematyka; modlitwa powszechna; gatunek; biblizm; pragmatyka

Iwona Pałucka-Czerniak, University of Zielona Góra, Zielona Góra, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6037-7729
Correspondence: i.palucka-czerniak@ifp.uz.zgora.pl

The preparation of this article was financed within the statutory activities of the University of Zielona Góra.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES
POLISH ACADEMY OF SCIENCES
1954–2024

Publication history: Received: 2024-02-26; Accepted: 2024-07-03; Published: 2025-01-28